

La Selva i el comtat de Girona abans de l'any 1000

JORDI BOLÒS
Professor d'Història medieval de la Universitat de Lleida

Quaderns de la Selva, 14

•

Any 2002

p. 23 a 32



Els comtats de Girona i d'Osona

El comtat de Girona s'estenia, al nord-est, fins a la Bisbal (Baix Empordà), al nord, fins a les portes de Banyoles (Pla de l'Estany), incloïa la vall d'Hostoles (Garrotxa), comprenia, a ponent, una petita part de les Guilleries i del Montseny (la Selva) i arribava, al sud, fins a Arenys (Maresme).

És possible d'establir d'una manera força precisa els límits dels comtats medievals. Un cop coneixem aquests límits, tanmateix, és molt més difícil de saber perquè passaven per on passaven i sobretot saber quan foren creades aquestes partions. De quina època és la separació entre els comtats de Girona i d'Empúries o la separació entre el de Girona i el de Besalú. Hi ha diverses possibilitats. Ara, primerament, val més que centrem l'atenció en el límit entre el comtat de Girona i el d'Osona, que parteix el territori de l'actual comarca de la Selva i que és possible intentar de datar, si més no d'una manera aproximada.

El comtat d'Osona incloïa, en època carolíngia, a part de la plana de Vic, el sector meridional del Ripollès, el Lluçanès i bona part del Collsacabra i de les Guilleries. A l'est, els límits del comtat i del bisbat de Vic, segons una butlla de l'any 978, passaven pel "Gurn" o Puigsacalm, per la *petra Labandi*, el Far, per la *rocca de Latione* (sobre can Lledó), pel Ter, pel Plantadís, per Gironella, per la via que unia Girona i Vic (*via quae venit ad Bellapolla*), pels límits que separen Joanet i Sauleda (*ipsa Elizeta*), pels termes d'Arbúcies i pel cim del Montseny.¹ Els límits d'Osona no s'aturaven, per tant, a Sau i a Espinelves, si fa no fa a la Riera Major, com s'hi aturen els actuals límits comarcals, sinó que incloïen també Susqueda, Osor, Sant Hilari Sacalm i Santa Margarida de Vallors. En aquest cas, els estudis toponímics ens poden ajudar molt a afirmar que aquesta partió tenia un origen remot. Segons els lingüistes, Osor, un topònim molt anterior a l'època carolíngia, es pot interpretar com a *finis ausorum*, límit de la terra dels ausetans.² Recordem, també, que hi havia diversos llocs o rius que eren anomenats de la mateixa manera, a part de la població d'Osor. A l'alta edat mitjana també rebia aquest nom l'indret d'Osormort i la Riera Major (*rio Ausore*, any 908); fins i tot Viladrau era considerat *in Ausore*, a Osor. Tenim la impressió que no feia gaire temps que encara aquesta paraula tenia el significat de terra d'una frontera àmplia entre dos territoris. Tot i que tot això sigui difícil d'assegurar d'una manera precisa, podem suposar doncs que, almenys en aquest sector de la frontera osonenca, uns límits que arrencaven de l'època dels ibers o dels romans varen perdurar fins als segles carolíngis, sense grans canvis. És un exemple magnífic que, en principi, no podem pas extrapolar a tot arreu.

Tanmateix, hi ha un altre aspecte que també podem valorar a l'hora de pensar en una continuïtat dels límits, per exemple del comtat de Girona. Darrerament s'ha

1. R. ORDEIG, *Catalunya Carolíngia*, vol. IV: *Els comtats d'Osona i Manresa*, segona part, I.E.C., Barcelona, 1999, doc. 1247, pàg. 900.

2. J. COROMINES, *Onomasticon Cataloniae*, vol. VI, Curial, Barcelona, 1996, pàgs. 94-96.



publicat bastant sobre la institució que és a l'origen dels topònims Palau i Palou (o Palol). Fins fa poc temps, seguint les passes de P. Bonnassie, s'havien considerat els palaus com una construcció d'època visigòtica.³ Darrerament, un article de R. Martí ha fet plantejar-nos la possibilitat que fossin dels primers anys del domini islàmic; que en aquest comtat haurien d'ésser abans del 785 (i al del Rosselló, d'abans del 759).⁴ Darrerament, algunes troballes arqueològiques ens podrien fer decantar definitivament cap a la posició defensada per Bonnassie, d'un origen de la majoria dels 'palaus' i 'palols' en el Baix Imperi romà i d'una perduració d'aquesta institució al llarg dels segles altomedievals, sota els diferents estats que controlaren el que ara és Catalunya.⁵ Malgrat tot, siguin de l'època que siguin, creiem que hem de pensar que aquests palaus tenien l'origen en una institució pública i que aquesta tenia una funció bàsicament fiscal, de cobrament d'uns impostos. Tenint present aquestes premisses, fixem-nos –situant-los damunt d'un mapa del comtat de Girona– en on eren situats, segons els documents carolingis (i la toponímia actual). N'hi havia dos al costat de la ciutat de Girona. Els altres, però, es repartien prop de les fronteres del comtat, en relació amb les principals vies d'entrada. N'hi havia un a Palafrugell, a l'extrem est del territori gironí. Un altre era al costat de la Bisbal, per tant al costat de la via d'Empúries, i també al costat de la frontera comtal. Dos possibles palaus més eren a Palau Arner, al costat del Ter, i a Palau de Revardit, al costat de la via de Banyoles i Besalú; aquests dos només els coneixem gràcies a la toponímia actual (no s'ha conservat cap document que en parli). Al costat de la riera d'Osor i del riu Ter i al costat del riu Brugent s'alçaven també un palau i un palol. Més cap al sud, a la vall d'Arbúcies, hi havia un palau, que en època carolíngia tenia un home anomenat Felmir; era bastit al costat de la via que unia la Selva amb Osona. I, encara, a la vall de la Tordera, hauríem trobat Palafoills (*Palatiolo*, el 948).⁶ A aquests exemples caldria afegir-ne dos més, dels quals han arribat fins a nosaltres el topònim i notables restes arqueològiques: el Palau de Foixà de Maçanet de la Selva i el del Pla de Palol, al nord de Sant Feliu de Guíxols.⁷ Adonem-nos que si el raonament que hem plantejat com a hipòtesis de treball més amunt és cert, aquesta distribució dels palaus/palols al llarg de tota la frontera ens podria assenyalar l'antigor (èpoques islàmica i visigòtica o bé anterior) de molts dels límits comtals. No sols del límit entre Girona i Osona,

3. P. BONNASSIE, *Catalunya mil anys enrera. Creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya, de mitjan segle x al final del segle xi*, vol. I, Edicions 62, Barcelona, 1979, pàgs. 130-134.
4. R. MARTÍ, "Palaus o almúnies fiscals a Catalunya i al-Andalus", *Les soiétés méridionales à l'âge féodal. Hommage à Pierre Bonnassie*, CNRS-Université de Toulouse-Le Mirail, Tolosa, 1999, pàgs. 63-70.
5. En aquest sentit, les troballes fetes al Palau de Foixà de Maçanet de la Selva (o l'Hort d'en Bac) són molt notables amb vistes a poder senyalar l'origen de les construccions d'un 'palau' al segle v, amb una continuïtat fins a l'època feudal. J. LLINAS – C. MONTALBÁN – A. RAMÍREZ – M. SUREDA, *L'Hort d'en Bach, del segle II abans de Crist a l'any 2000*, Taller d'Història de Maçanet de la Selva - Centre d'Estudis Selvatans, Santa Coloma de Farners, 2000
6. Pel que fa a la localització exacta i a les referències documentals de tots aquests palaus i palols, vegeu: J. BOLOS – V. HURTADO, *Atlas del comtat de Girona (785-993)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2000, pàg. 67 i índexs.
7. LLINAS – MONTALBÁN – RAMÍREZ – SUREDA, *L'Hort d'en Bach ...*; J. BURCH ET ALII, "Excavació a la vil·la romana de Pla de Palol (Platja d'Aro, Baix Empordà)", a *Cinquenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Olot, 2000, pàgs. 109-113.



que ja havíem datat aproximadament, sinó també potser del límit situat entre Cornellà i Banyoles (límit entre comtats o límit del territori estrictament de Girona), de la frontera propera a Cervià, de la frontera de la Bisbal o de la frontera situada vers Palafolls. Cal recordar que als peus del Montseny, ja dins del comtat de Barcelona, al Vallès Oriental, hi havia l'important Palautordera que, juntament amb Vilamajor, formaven un gran domini fiscal que els comtes barcelonins tenien en aquest extrem nord-est del comtat.

L'organització del territori. Vegueries

Sabem que en època carolíngia els comtats restaven repartits en unes demarcacions més petites, governades per un delegat del comte, el veguer (*vicarius* en llatí), també anomenat "centener" en alguns documents. Aquesta institució entronca amb una institució semblant del món visigòtic i deriva directament d'una institució franca.⁸ Tot i que sabem que el territori comtal restava repartit en aquestes demarcacions, és molt difícil de saber quantes n'hi havia i sobretot de precisar-ne els límits.

En les terres de la Catalunya central, reorganitzades i en part repoblades, sabem amb seguretat que les vegueries comtals coincidien amb les terres que depenien dels castells termenats més importants. Així, podem assegurar que almenys els grans termes castrals del comtat de Vic, com els de Voltregà, Lluçà (que fins i tot rep alguna vegada la categoria de "pau" o *pagus*), Besora, Taradell, Gurb, etc. eren alhora termes vicarials. Sabem també que molts d'aquests veguers esdevingueren, vers l'any 1000, grans senyors feudals.

En les terres de muntanya, hom suposa que aquestes demarcacions vicarials podien coincidir amb les valls que els documents esmenten sovint. Així, la vall de Ripoll al comtat d'Osona, les valls de Bas, de Bianya, de Santa Pau, de Llanars (o Camprodon) o d'Albanyà, al comtat de Besalú. En principi, en cadascuna d'aquestes valls hi havia de viure un dels deu o dotze veguers que hi podia haver en un comtat. Pensem també, com ja hem proposat en altres estudis, que, en alguns casos, en un món on molt sovint el govern era bicèfal, pot ésser que algunes d'aquestes demarcacions acabessin essent governades per personalitats religioses, com pot ésser l'abat d'un monestir (així a les valls de Ripoll, de Camprodon o d'Albanyà).⁹

Intuir quines podien ésser les vegueries carolíngies del comtat de Girona i de l'extrem sud-est del comtat d'Osona és molt més difícil, atès que no hi trobem castells termenats, ni gaires valls arrelades en una llarga tradició, com les esmentades més amunt. Podem fer, però, alguns comentaris, centrant sobretot la nostra atenció en el territori ocupat per l'actual comarca de la Selva, on, sortosament, es concentren la major part de les valls que hi havia al comtat gironí.

8. Sobre el món visigòtic: H. ARRECHEA, "Sobre las circunscripciones menores en el reino visigodo de Toledo", *Los visigodos y su mundo*, Madrid, 1997, pàgs. 239-245.

9. J. BOLÓS, "El monestir com a institució feudal", a *Temps de monestirs. Els monestirs catalans entorn l'any mil*, Pòrtic - Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1999, pàgs. 68-89.



Al territori que correspon al comtat d'Osona, podem parlar de tres o quatre demarcacions. D'una banda la d'Osor, de l'altra la de Sant Hilari Sacalm, al nord la del castell de Fàbregues –situat ja a la comarca d'Osona, però del que probablement depenien terres de l'actual comarca de la Selva–, i entremig potser la de Susqueda.¹⁰

Al comtat de Girona, hi havia una demarcació molt evident a Caldes; les seves rels arrenquen d'un passat remot.¹¹ També les valls d'Amer i d'Anglès podien ésser una o dues vegueries comtals. La vall de la Tordera és així mateix molt possible que formés una demarcació independent. Tot i que no es pugui pas assegurar, podem pensar que unes poblacions amb una tradició antiga, com Blanes i Tossa –els topònims són preromans–, és plausible que fossin centres de sengles vegueries comtals, encara que en època carolíngia fossin indrets poc poblats a causa de la inseguretat. Finalment, resta també el dubte d'assegurar si les valls de Santa Coloma de Farners i d'Arbúcies tenien una personalitat diferenciada, tal com creiem que era. En aquest territori, ens movem, en general, molt en el terreny de les hipòtesis, encara que hi hagi algunes realitats que més aviat confirmen les nostres suposicions. Aquestes realitats són alguns topònims o bé l'existència d'algunes fortificacions.

És molt interessant de saber, per exemple, que Caulès vol dir *limes calidensis*, frontera del territori de Caldes; certament, aquest topònim havia restat fossilitzat des d'èpoques molt anteriors a la carolíngia.¹² També és interessant de tenir present que aquestes demarcacions de tradició antiga molt sovint tenien en un dels extrems una fortificació, un indret que potser podia servir com a refugi dels habitants del territori que en depenia. Potser podem veure una relació d'aquesta mena entre la vall d'Osor i el castell de Solterra o entre el territori de Sant Hilari Sacalm i el castell de Guardiola, que creiem que s'alçava a l'oest d'aquesta població. Si entrem al comtat de Girona, podem relacionar els territoris de Santa Coloma de Farners i d'Arbúcies amb les fortificacions de l'Argimon i de Montsoriu, una documentada abans de l'any 1000 i l'altra amb restes també anteriors a aquesta data. Finalment, tornant a parlar del paper substitutori que feien algunes abadies carolíngies, podem fer esment de la funció de lloc central que va poder tenir el monestir d'Amer (instal·lat en aquesta vall, però, ja a mitjan segle X).

Altres límits. Bisbats i parròquies

A part de les vegueries comtals, tot el territori era solcat per un gran nombre d'altres límits. Si deixem de banda els límits dels dominis senyoriais i de les propietats, podem parlar encara, pel que fa a l'Església, dels límits episcopals i dels límits parroquials, i, pel que fa al poblament i la fiscalitat, dels límits de les vil·les i dels vilars.

10. Vegeu: J. BOLÓS – V. HURTADO, *Atlas del comtat d'Osona (798-993)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2001, pàg. 71.

11. Vegeu: J. BOLÓS – V. HURTADO, *Atlas del comtat de Girona (785-993)*, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 2000, pàg. 67.

12. J. COROMINES, *Onomasticon Cataloniae*, vol. III, Curial, Barcelona, 1995, pàg. 343.



Els límits entre els bisbats de Girona i de Vic i els límits entre Girona i Barcelona coincideixen amb les fronteres dels respectius comtats. De fet, més amunt, a l'hora de parlar del límit oriental del comtat osonenc, hem fet servir un document eclesiàstic on es delimitava el bisbat de Vic.¹³ Insistent amb el que dèiem més amunt, podem pensar que moltes d'aquestes fronteres probablement tenien l'origen en èpoques anteriors a la carolíngia. Recordem que, en aquestes terres de la Catalunya oriental, on no hi va haver de fet cap trencament real, difícilment els límits episcopals varen poder canviar gaire, entre l'època en què manaven els visigots i l'època en què governaven els francs. Certament, hom pot afirmar que hi va haver una mica més de seixanta anys de domini islàmic. Tanmateix, si tenim present que al llarg dels anys en què aquests territoris varen pertànyer a un estat musulmà, quasi tota la població era cristiana, no podem pensar en cap mena de trencament; fou molt diferent allò que s'esdevingué a la Catalunya Nova o, fins i tot, allò que va ocórrer en alguns sectors de les terres de "marca" dels diferents comtats, on les fronteres s'adaptaren a la realitat creada pel procés de conquesta. I, si hi hagueren alguns canvis en aquesta Catalunya de llevant, aquests degueren ésser decidits per a adaptar-se a unes noves realitats o a uns nous interessos (en dir això, pensem sobretot en els vells bisbats d'Empúries i d'Égara-Terrassa, que no van tenir continuïtat en els segles de domini dels francs carolíngis).

Per contra, en general hom pensa que la xarxa parroquial es va estendre per tot el territori en època carolíngia. És cert que ja abans hi devia haver algunes parròquies rurals i alguns llocs de culte. Algunes advocacions poden traïr aquesta realitat. Així, potser, la de Santa Eulàlia de Vallcanera, la de Sant Cugat de Salt, potser la de Sant Vicenç de Constantins, etc.; tots són sants de tradició visigòtica, fet que pot fer pensar que les esglésies també ho són. De fet, però, no hem pas d'oblidar que moltes esglésies dedicades a sants dels primers temps del món cristià, també poden ésser molt antigues. Pensem, per exemple, en Sant Esteve de Tordera, Santa Maria de Blanes, Sant Esteve de Caldes, Santa Maria d'Amer, Santa Maria d'Anglès o Sant Pere d'Osor. Al costat d'aquestes advocacions que poden correspondre a edificis bastits en els temps precarolíngis, en trobem moltes d'altres que traïxen uns canvis posteriors a la conquesta franca. Així, Sant Hilari Sacalm, Sant Martí Sacalm, Sant Cebrià de Fogars, Santa Coloma de Farners i, evidentment, Sant Marçal del Montseny o Sant Segismon. De fet, però, una advocació gàl·lica reflecteix o bé una església nova (possiblement, Sant Marçal o Sant Martí Sacalm, situades en indrets muntanyosos) o bé un canvi d'advocació. És molt possible que l'església de Santa Coloma abans fos dedicada a un altre sant: Sant Miquel, Santa Cecília, Sant Joan Baptista o Sant Pere.¹⁴

Hi ha alguns documents carolíngis que ens permeten de saber força coses sobre la xarxa parroquial. L'any 887, el bisbe de Girona, Teotari, va donar als canonges

13. Vegeu nota 1.

14. R. ORDEIG, *Les dotacions de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, vol. I, segona part, Vic, 1994, doc. 67, pàgs. 165-167.



gironins unes quantes parròquies situades al pla que s'estén entre les comarques de la Selva i del Gironès. Hi trobem reflectida una xarxa atapeïda d'esglésies, separades entre elles per pocs quilòmetres: Sant Esteve de Vilobí, Santa Maria de Salitja, Sant Joan d'Aiguaviva, Sant Esteve de Riudellots, etc.¹⁵

Una altra font important a l'hora de conèixer la xarxa parroquial són les dotalies, també anomenades actes de consagració. En relació amb la comarca de la Selva, s'han conservat la de Sant Quirze d'Arbúcies, de l'any 923, la de Santa Maria d'Amer, del 949, la de Santa Coloma de Farners, de l'any 951, i la de Santa Eulàlia de Vallcanera, del 969.¹⁶ Aquesta mena de documents ens permet de conèixer molts aspectes de l'organització del territori a l'alta edat mitjana. De vegades ens delimita un terme, dins del qual es cobraven els delmes i les primícies, o bé s'hi esmenten les capelles sufragànies i les vil·les i vilars que hi havia a l'interior d'aquest terme parroquial. Els límits ressenyats en la dotalia de l'església d'Arbúcies són tan precisos que fins i tot fan sospitar que hi hagué alguna interpolació posterior a l'any 923, data en què en principi s'esdevingué la consagració i datació. En relació amb les parròquies de Santa Coloma de Farners i d'Amer, s'esmenta tota una sèrie de vil·les i vilars que en depenien, juntament amb llurs termes. En relació amb la de Santa Eulàlia de Vallcanera, s'assenyala, en canvi, que hi havia hagut un cert lligam amb la de Sant Esteve de Caldes, nexa que segurament tenia l'origen en èpoques molt més reculades.

Vil·les, vilars i masos

Els llocs de població en època carolíngia rebien el nom de vil·la, de vilar, de casa o mas i, de vegades, simplement, el nom de lloc. Si tornem a fixar-nos en les dotalies que hem citat més amunt, veiem que, en la de Santa Maria d'Amer, s'esmenten les vil·les que hi havia dins del terme parroquial: *Loreddo, Rivo Secco, Albeccario, Gallizano*. A Santa Coloma de Farners, s'enumeren els vilars de: *Arvionso et Altanco, ipsa Moledaira, Salama, Leo, Wistremiro, Gonderigo* i els indrets de *Bagastrano, Canedello, Muxiagio, Turdeirola, ipsas Pennas i Vallorci*. A l'hora d'esmentar-se els límits del terme de l'àmplia parròquia d'Arbúcies, se'ns parla de vil·les (*ipsos Tordayreses*), de vilars (*Nespula, Bodoxone, Tres Miseros, Romegoso, Belleto, Falgarias, Casaletto*) i de masos (*Monte Sirici, Poses, Malle Furedo, Perey*).

En relació amb l'aparició dels masos isolats en terres marginals és potser més interessant un document del 994, relacionat amb la vall d'Osor. És un document comtal on s'esmenten els masos de *Torondello, de Beceda, de Cereda, de Pino, de Corbeira* i de *Rocham*. A més, però, s'hi afirma que al mas de Toronell hi vivia un home anomenat Adam, al de la Boixeda, hi vivia Formic, al mas de Cereda un

15. R. MARTI, *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Fundació Noguera, Barcelona, 1997, doc. 17.

16. ORDEIG, *Les dotalies...*, volum 1, Vic, 1993 i 1994, docs. 118, 66, 67 i 119, respectivament.



home dit Duran, al de Pi hi vivia Ol·lobert, el de Corbera havia estat de Riquelm i el de Roca hi havia viscut Anfred; a més s'esmenten dos masos que només s'anomenen pel nom de llur habitant: el de Mir i el d'Albaric.¹⁷

Sense voler entrar a fons en aquest tema, simplement volem assenyalar quatre aspectes. En primer lloc, la diversitat de noms que eren aplicats a les diferents formes de poblament. Aquestes diferències poc o molt havien de reflectir realitats o tradicions diverses. En segon lloc, assenyalar el fet que mentre les vil·les solien portar un nom "vell", que en alguns casos pot ésser fins i tot preromà o d'època romana, els vilars molt sovint són acompanyats del nom del seu primer poblador (segurament el del cap de la família que el creà), fet que demostra que són llocs de poblament creats en un temps no gaire reculat. En tercer lloc, assenyalar que moltes d'aquestes realitats –vil·la, vilar o mas– no corresponien només a un lloc de poblament, sinó també a una institució fiscal.¹⁸ Aquesta dualitat de vegades pot fer més difícil arribar a saber el significat real de tots aquests noms. Malgrat això, en quart lloc, podem assenyalar que un vilar era format per de cinc a deu famílies, que una vil·la podia ésser més gran (encara que allò que la diferenciava del vilar era més aviat un tradició diferent) i que en aquesta època ja hi començaven a haver alguns masos unifamiliars, isolats entremig de camps i de boscos, sobretot en terres marginals (bé que la gran difusió dels masos es va esdevenir en gran part en un moment posterior).¹⁹

Canvis i continuïtats

L'època carolíngia fou un temps de grans canvis, però també de notables continuïtats. Tanmateix, sovint és difícil poder distingir allò que aleshores era nou d'allò que provenia del passat. Al llarg de les pàgines precedents, hem intentat d'assenyalar la importància de les perduracions en alguns límits de comtats i de vegueries, en la institució dels palaus/palols, i en els límits dels bisbats; alhora hem cridat l'atenció sobre la creació de noves parròquies. Hem parlat també de les vil·les i els "llocs", que reben noms vells, i dels vilars o dels masos, que sovint nasqueren al llarg d'aquests segles propers a l'any 1000. Ara volem aproximar-nos a fer una valoració dels paisatges arqueològics i a intentar de saber allò que canvià i allò que perdurà durant els segles carolíngs. Per a això volem agafar un exemple concret, molt clar, relacionat amb el comtat de Girona.

17. Vegeu: BOLÓS – HURTADO, *Atlas del comtat d'Osona ...*, G. FELIU – J. M. SALRACH (dirs.), *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I*, vol. I, Fundació Noguera, Barcelona, 1999, pàg. 52; doc. 4 (no coincideix exactament amb la versió que trobem d'aquest mateix document a ORDEIG, *Catalunya Carolíngia ...*, doc. 1667).

18. J. M. SALRACH, "Mas prefeudal i mas feudal", *Territori i Societat a l'Edat Mitjana*, I, 1997, pàgs. 13-40.

19. L. TO – J. MONER – B. NOGUER (eds.), *El mas medieval a Catalunya*, Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, Banyoles, 1998. En aquest volum, vegeu especialment l'article d'E. MALLORQUI, "El mas com a unitat d'explotació agrària. Repàs dels seus orígens", pàgs. 45-64, i J. BOLÓS, "Els masos a l'edat mitjana. Història i arqueologia", pàgs. 95-111. Vegeu també: E. MALLORQUI, *Les Gavarres a l'edat mitjana. Poblament i societat d'un Massís del nord-est català*, Girona, 2000.



Al nord-est de Girona, podem endevinar, amb força seguretat de no allunyar-nos d'allò que va passar, l'evolució d'un paisatge durant els segles que ens interessin. Trobem a les ribes planes del riu Ter restes evidents del parcel·lari d'època romana. Els camins que uneixen els pobles de Bordils i Sant Joan de Mollet coincideixen amb els límits de la centuriació. Moltes de les parcel·les actuals també segueixen la mateixa orientació que les centúries premedievales. Tots aquests fets ens fan pensar en continuïtats, tant en l'ús del sòl, com en la ubicació d'uns llocs de poblament –nascuts potser a l'inici dels segles medievals–, com en les vies que solcaven aquesta contrada des l'època clàssica. Aquesta zona s'estén entre Celrà i Flaçà, tot passant per Bordils i per Mollet (o Sant Joan de Mollet).²⁰

Tanmateix, al sud-est de Sant Joan de Mollet, en una zona boscosa, en època carolíngia, es va crear un vil·lar, un petit nucli de poblament. Tot i que sigui impossible d'assegurar, és molt probable que abans de l'arribada dels francs, el 785, aquest espai boscos i muntanyós de Molledell (ara Moredell) no hagués estat mai conreat. Uns documents excepcionals, dels anys 926 i 955, ens permeten de situar aproximadament els camps que en depenien i de saber-ne fins i tot les mides. Els ortofotomapes actuals han fet possible de situar amb precisió aquestes petites peces de terra d'aquest nou nucli de poblament carolíngi. Aquests camps són més petits que els de la plana, tenen els angles arrodonits i són arrencats al llarg de torrents.²¹

No podem transportar d'una manera automàtica aquesta realitat a altres contrades del comtat de Girona. Aquest exemple sí que ens mostra, però, una procés d'ús del territori, que segurament hauríem trobat també en algunes contrades de la comarca de la Selva, com poden ésser algunes de les vil·les i dels vilars esmentats més amunt, en estudiar les dotalies del segle X.

Cloenda

Al llarg d'aquestes pàgines hem intentat de mostrar la importància de traslladar la informació que trobem als documents sobre mapes, especialment si volem aclarir problemes relacionats amb l'organització del territori. D'altra banda, hem cridat l'atenció especialment sobre les novetats i sobre les continuïtats que hi hagué al llarg de l'època carolíngia. No té cap sentit pensar que tot s'organitzà de bell nou en època carolíngia, com també seria forassenyat proposar que no hi hagueren canvis importants després de l'arribada dels francs.

20. BOLÓS – HURTADO, *Atlas del comtat de Girona ...*, pàgs. 46-47; J. BOLÓS, "El naixement d'un vil·lar medieval: Moredell (Gironès) en època carolíngia", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia. Homenatge al Dr. Manuel Riu*, vols. 22-23, Universitat de Barcelona, Barcelona (en curs de publicació).

21. Darrerament s'estan fent diversos estudis sobre les pervivències del parcel·lari dels camps creats a l'edat mitjana. Vegeu: BOLÓS – HURTADO, *Atlas del comtat d'Osona ...*, pàgs. 46-51; J. BOLÓS (ed.), *Paisatge i història en època medieval a la Catalunya Nova. Organització del territori i societat a la vila d'Agramunt (Urgell) i a la vall del Sió (segles v-xix)*, Diputació de Lleida – Pagès editor, Lleida (en curs de publicació).



Molts dels límits dels comtats i de les demarcacions dels segles IX i X tenen l'origen en un moment anterior a l'any 785. A l'hora de concretar quins eren aquests límits que perduraren entrem, però, en un terreny molt relliscós. Si ja és difícil de reconstruir-los als segles IX o X, encara és més difícil de voler-ne trobar uns precedents precarolingis. Malgrat això, hem proposat un origen remot pel límit que separava els comtats d'Osona i Girona i pels límits d'algunes demarcacions, com poden ésser algunes de les valls.

L'època carolíngia suposà la creació de nous pobles i la constitució de noves esglésies parroquials. Al mateix temps, s'esdevingueren canvis importants en l'economia, segurament una minva de les terres de pastura i dels espais forestals. Normalment, però, és molt difícil saber l'abast real d'aquestes transformacions. Sigui com sigui, podem considerar molts dels vilars com a fruit d'aquesta època, de la mateixa manera que és característica de la fi d'aquest primer mil·lenni l'ocupació per part d'un hàbitat cada vegada més dispers d'alguns espais marginals, muntanyosos.

Acabem, com hem començat aquesta cloenda, assenyalant la importància de la cartografia històrica a l'hora d'estudiar l'organització del territori en el passat. Aquest fet és el que ens ha portat a tirar endavant un ambiciós projecte de mapes de l'època carolíngia. L'any 2000, hem publicat l'*Atlas del comtat de Girona (785-993)* i, l'any 2001, el volum *Atlas del comtat d'Osona (798-993)*. Tots dos llibres són fonamentals per a poder entendre l'organització del territori que hi havia a la comarca de la Selva fa més de mil anys.

